

Душко МИНОВСКИ

„
*Ni { t o za nas
bez nas*
„

Последниве десеттина години, светската заедница покажа особен интерес за децата, усвојувајќи различни документи (декларации, конвенција, планови за развој), кои ја одразуваат потребата на децата за посебна заштита, како и свеста на глобалната заедница за нужноста во преземањето на конкретни акции.

Конвенцијата за правата на детето, која е прифатена од Генералната асамблеа на ОН во 1989 г. е отворена за потпишување на 26.1.1990 г., а досега ја ратификувале речиси сите држави во светот.

Се смета дека Р Македонија е земја потписничка на Конвенцијата за правата на детето од декември 1994 година. Пристапувањето е извршено со изјава за пристапување, дадена во ОН од страна на шефот на државата, г. Киро Глигоров. На овој начин, практично Конвенцијата станува дел од внатрешното право на државата и претставува задолжителен пропис.

Конвенцијата за правата на детето одржи широк спектар на меѓународни правни норми, посветени на правата на детето, заштитата и добробитот на сите деца во светот. Правата можат да се наведат поделени во неколку групи: лични права, образовни, општествени, културни, здравствени, социјално-економски и правосудно-заштитни. Со нив се опфатени сите подрачја на животот и сите ситуации во кои децата можат да се најдат. Конвенцијата гарантира и посебна заштита на децата попречени во психичкиот и во физичкиот развој.

Степенот на реализација на правата и правната гаранција зависи од економските можности и од правната и социјалната политика на секоја држава. Со оглед на тоа дека денес во развиените земји превладува модел заснован на социјални функции на државата, нејзините активности мора да се однесуваат на вршење на дејноста во јавните служби во обезбедување елементарни услови за материјална и за социјална сигурност.

Формалната позиција на детето утврдена во правниот систем на РМ се уредува со низа прописи на чија содржина битно влијае Конвенцијата на правата на детето. Преку Законот за детска заштита се обезбедува детски додаток, престој во градинки и забавишни групи, посебен до-

ството претставува примарна општествена група, во која се конституира и се развива личноста на детето од една страна, и од друга страна семејството е мост преку кој детето се поврзува со другиот дел од општеството. Заради нужната, природна зависност на детето од семејството, односно од неговите членови, тоа има најмногу права врзани за семејството (пред сè, за родителите). Сите права имаат цел да го заштитат детето од раѓање до полнолетство, во различни општествени ситуации и опкружувања.

Тешко е да се зборува за надреденост на некое право над другите, но правото на детето во семејството е правно оживотворување на сите потреби на детето, кои овозможуваат сестран, правилен, полн развој на неговите способности. Семејната група е динамичен систем, кој минува низ различни фази на развој, кои битно се одредени од возраста на децата, при што во секоја фаза се јавува редистрибуција на улогите на одделните членови на семејството.

ПРАВА

**ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЛИ И РОДИТЕЛСКА ГРИЖА 1.815;
ДЕЦА СО ВОСПИТНО-СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ 7.295;
ДЕЦА ВОСПИТНО ЗАПУШТЕНИ 5.966; ДЕЦА СО ПРЕЧКИ
ВО ПСИХИЧКИОТ И ФИЗИЧКИОТ РАЗВОЈ 5.714.**

даток за деца со хендикеп и др. облици на грижа, кои најдиректно влијаат на социјалната сигурност на детето. Основното образование е бесплатно и задолжително за сите деца, а за децата со пречки во развојот се обезбедуваат специјални услови за основно образование и воспитување. Со законите од работни односи децата до полнолетност се заштитени од економска злоупотреба. Според Законот за пензиско-инвалидско осигурување децата имаат право на семејна пензија во случаи кога родителите го изгубиле животот. Неколку закони, во системот на социјалната заштита, ги регулираат правата на децата, со што може да се смета дека во голема мера содржината на Конвенцијата е вградена во нив: Законот за семејство, Законот за социјална заштита, Кривичниот законик. Во овие прописи се уредуваат битни аспекти на правата на детето, обврските на семејството во остварувањето на тие права, обврските на општествената заедница, која треба да овозможи нормално функционирање на семејството, во задоволувањето на потребите на детето и на развојот на оваа општествена група како целина.

Во семејството се одвива биолошка и општествена репродукција: се подигнуваат нови единки, и се развиваат нови членови на општеството. Значи, семеј-

За семејството да биде интегрирано, а тоа значи да се оствари како интимна заедница и да ги исполнува своите цели, нужно е интерперсоналните односи во оваа група да се одвиваат врз основа на кооперацијата, заемно прилагодување, подготвеност за комуникација и способност за вршење на улогите. Имајќи го предвид ваквото значење на семејството, јасно е дека негативните промени и процеси од глобалното општество, кои се прекршуваат на локално ниво и во семејството, можат да го загрозат животот и здравјето, односно нормалниот раст и развој на детето.

Изминативе години на предолга транзиција, во РМ се случиле бројни промени на правно-политички, економски и општествен план. РМ стана самостојна држава, која од социјалистичко општество премина во општество засновано на приватна сопственост. Генералните процеси во општеството, кои имаа и негативна форма, оставиле последици врз голем број семејства. Десетици илјади луѓе останала без работа, а на многумина вработени работното место им е несигурно или лошо платено. Притоа, континуираното намалување на бројот на вработени е карактеристичен за земјата како целина, а не само за одделни региони. Имајќи предвид дека голем број семејства мате-

ријалната егзистенција ја обезбедуваат преку вработувањето на возрасните членови, губењето на работата значи влошување на егзистенцијалните услови на семејството, вклучувајќи ги и децата. За возрасните членови (брачен пар) невработувањето, освен влошување на материјалната егзистенција, раѓа несигурност и чувство на страв, неможност за реализација на професионалниот идентитет и зачувување на родителскиот и на севкупниот авторитет на семејството. Фактот дека семејството претставува примарна група во која се конституира и се развива личноста на детето, покажува дека нарушувањето на хармоничните односи во семејството, нужно негативно се одразува во можноста за задоволување на потребите на детето, со што се загрозува неговиот развој. Се разбира, негативниот ефект врз развојот на детето е условен од степенот на нарушените односи во семејството, од тоа во која мера детето е зафатено со тие нарушувања, на кој начин тоа учествува во тие односи,

од неговата возраст и сл.

Стручњациите во центрите за социјална работа не ги загрижува само бројот на децата кои се наоѓаат во неповолни животни околности туку и неповолните карактеристики, кои ги следат појавните облици, на пр. кај децата со воспитна запуштеност покрај порастот на бројот на сторители на кривични дела, се зголемува бруталноста при извршувањата на делата а се намалува возраста на која децата почнуваат со девијантно однесување или правење кривични дела. Во изминатиов период чести се разводите на брак, па многу деца спротивно на нивната желба, живеат во семејства во кои нивните родители се разведуваат или веќе се разведени. Најмногу разводи се случуваат во семејства во кои има деца до 14-годишна возраст, што значи дека од година во година се зголемува бројот на еднородителски семејства со деца од 1 до 14 години.

Оправдано може да се претпостави дека последниве години, заради тешката

социјална состојба во општеството, дошло до зголемување на бројот на децата чиј развој е загрозен, односно до зголемување на бројот на наведените појави (скитање, питање, малолетна проституција и др.). Со други зборови тоа значи дека голем број семејства не биле во можност, заради најразлични причини, да обезбедат минимални услови за безбеден раст, развој и созревање на децата.

Разгледувајќи ги проблемите на децата кои се нашле во неповолни животни околности можат да се забележат голем број прашања и проблеми врзани за квалитетот и обемот на правата кои децата ги остваруваат, како и решенија во сегашната законска регулатива, кои не кореспондираат со барањата на Конвенцијата за правата на детето. Кршењето на граѓанските слободи и права на детето, правото на детето на семејна средина и родителска грижа, право на здравствена заштита и среќа, право на образование, одмор и рекреација, право на посебна заштита на децата во случај на воени конфликти, кога детето е во судир со законот, заштита од било кој вид експлоатација, заштита на дете припадник на малцинство или група, секојдневно се среќава во практиката. Пример за проблеми во изграденоста на институционалниот систем и квалитетот и обемот на правата кои децата ги остваруваат: значајно е доведено во прашање остварувањето на правото на детето на семејна средина и родителска грижа кај децата кои остануваат без родители и родителска грижа. Во овие случаи државата презема низа мерки на заштита врз соодветна законска регулатива (посвојување, старателство, сместување во згрижувачко семејство, сместување во институција). Но, во практичната реализација ќе се јават проблеми како, на пр. пренагласено користење на институционална заштита на овие деца во однос на другите облици на грижа, кои се сметаат за поповолни за правилен раст и развој на децата. При разгледување на прашањата за применливоста на Конвенцијата на правата на децата треба да се стави акцент на процесот на деинституционализација на грижата на децата без родители и родителска грижа.

На планот на семејно-правната заштита се споделуваат одговорностите на родителот и овластените државни органи и установи, но детето не може да се јави како странка-субјект, односно детето има мала или нема никаква можност да одлучува за сопствените интереси. Глобалното видување за правата на детето и обврските на државата во нивното остварување, покажува дека Конвенцијата во голема мера е вградена во системот во Р Македонија. Меѓутоа, за да се пријде кон одредени законски реформи со цел прилагодување на националното законодавство на современите трендови, како и натамошно изградување на институционалниот систем и квалитетот и обемот на правата кои децата треба да ги остваруваат, претходно треба да се направи детален приказ на актуелните состојби во Р Македонија.

ТА НА ДЕТЕТО

